

הורה בפרוזדור – מחשבות על טיפול בהורים ומתבגרים

פרופ' ירי גביעון¹

להורים תפקיד מרכזי בעיצוב האישיות וקשייו ההתפתחותיים של המתבגר לאורך כל שנות ילדותו, ולא פחות מכך, גם באלו הנוכחיות, מה שהופך את ההורים לשותפים לטיפול הנפשי בילדיהם המתבגרים. כחלק מתהליך גדילת המתבגר נדרשות טרנספורמציות בקשר בין ההורה למתבגר. כך, המתבגר בונה את הוריו כהורים למתבגר וההורים בתהליך של 'חזרה גנרלית' מסייעים לילדם לעבור את תהליך ההתבגרות ולראותו גם כמבוגר לעתיד. בתהליך אינטרסובייקטיבי זה, האפשרות לשאת עמימות והתהוות היא קריטית ולהורה תפקיד מרכזי בכך. מאמר זה מעלה סוגיות רלוונטיות הנוגעות לתהליך אינטרסובייקטיבי זה בהמשך להמשגת אוגדן על ההורה כאובייקט מעבר אדיפלי. ההורה מזהה מחד, את מורכבות השלב, ומאידך, רואה במתבגר את המבוגר שיתהווה מבלי להאיץ תהליך זה או לכפות פתרונות כוזבים. כדי לאפשר זאת יש חשיבות לכך שההורים יהיו חלק מתהליך הטיפול שעובר ילדם.

ייצוגיים מופנמים ילדיים של ההורים כאומניפוטנטיים וצרכי התלותיים, לבין הצורך שלו בעצמאות ודחיית ההורים.

בלוס מרחיב ומציע שהגורם העיקרי המדרבן התפתחות נפשית בגיל ההתבגרות הוא חשש מרגרסיה לקשרים ילדיים בעלי נופך תלתי וסימביוטי. חשש זה דוחק במערכת הנפשית לעשות דה-קתקסיס לדמויות ההוריות כדי שהמתבגר ישקיע את האנרגיה הליבידינלית באובייקט זוגי ומיני שאינו ההורה. הדבר מאפשר למתבגר לפגוש, לארגן-מחדש, לעבד ולפתור חוויות ילדות מוקדמות וכואבות. בלוס קושר בין תהליך נפרדות זה לתהליך מהילדות המוקדמת, שמאחור כינתה "ספרציה אינדיווידואציה ראשונה"⁽⁴⁾, ומציע שבגיל ההתבגרות מתרחש תהליך "אינדיווידואציה שני"⁽⁵⁾. בסוף המשבר, טוען בלוס, צריכה להיווצר אוטונומיה בוגרת ובה גם קבלת ההורים ולא רק דחייתם. לדבריו, הרגרסיה היא בשירות האני ומאפשרת טיפול בטראומות ינקותיות, ולאחר שנות החביון יש למתבגר יותר משאבים להתמודד איתן.

כתיבה זו של פרויד ובלוס השפיעה רבות על התפיסה החברתית, החינוכית והקלינית של קשרי מתבגרים והוריהם ולא פעם הובילה להתייחסות פשטנית, הגורסת שהתנאים לבגרות ולעצמאות הם סערה רגשית ומאבקי כוח עם ההורים^(6, 7, 8). האם חשיבה תיאורטית זו והמשגותיה הפופולריות הן שהביאו לנטיית אנשי מקצוע להמעיט בעבודה עם הורים למתבגרים? שהרי עלולה להיות סתירה בין צרכי האוטונומיה של המתבגר לצורך שההורים יהיו שותפים לתהליך הטיפולי.

בחינוך הדינמי שקיבלתי בהתמחותי, חלק מהרציונל להמעיט בעבודה עם הורים למתבגרים או לא להתעקש עליה

"ט"וב לולי נברא משנברא אותו גיל שבין שש עשרה לעשרים ושלוש, או לפחות אילו היו הנערים בתקופה זו ישנים להם כבולי עץ. הרי גיל זה לא יצלח אלא לעיבור נקבות וקינטור אבות, לגניבות וזוועות" (אגדת חורף – שקספיר) (1).

ויניקוט מצטט ציטטה מופלאה זו בתחילת דבריו בפרק "הנוער לא ינום ולא ישן" ב-"חסך ועבריינות"⁽²⁾. בגירסתו הוא מציע שהפתרון לתחלואי גיל ההתבגרות הוא שאין באמת פתרון, אלא: "שכל נער או נערה מתבגרים (אלא אם כן הם חולים) הופכים בחלוף הזמן למבוגרים" ומוסיף ברוח שיקספיר, [יש], "לשאת את הרעיון של פתרון הדורש זמן במקום פתרון דרך פעולה מיידית"^(2, עמ' 241). "בימינו ודאי ניחל לכך שבני הנוער יישנו להם כבולי עץ" מהיותם בני 12 ועד להיותם בני 20, ולא בין הגילאים 16 ל-23. אולם לא ינום הנוער ולא יישן, ומשימתה התמידית של החברה בנוגע לבני הנוער היא להחזיק ולהכיל, תוך הימנעות מפתרון כוזב והן מהתמרמרות מוסרנית הנובעת מקנאת בנעורים"^(2, עמ' 243).

אנה פרויד (3) היתה הראשונה שכתבה שבגיל ההתבגרות התנודות הקיצוניות במצב הרוח ובהתייחסות להורה, הנחשבות כ'לא נורמטיביות' בכל שלב אחר בהתפתחות, נותנות לנו ההצצה לתקופה בה האישיות מתגבשת ויש לראותן כשלב התפתחותי נורמטיבי. 'סערת גיל ההתבגרות', עליה אנה פרויד מדברת מוסברת על-ידי הפסיכואנליזה הקלאסית כחלק ממשומות גיל ההתבגרות לנפרדות מההורים. מאבק המתבגר הוא בין

מילות מפתח: הורים, טיפול, הדרכת הורים, גיל התבגרות.

¹ המחלקה לפסיכולוגיה, אוני' בר-אילן; התכנית לפסיכותרפיה אוני' תל-אביב; מרכז ויניקוט.

yari@kadi.co.il

ההורה למתבגר, כשהתהליך נעשה לפעמים בתיאום, ולפעמים בקונפליקט; תפקידים משפחתיים נוצרו ביחד וכדאי שיתפרקו במשותף (12). עם זאת, לעתים קרובות אין תהליך זה מתאפשר או שאינו מתאפשר בסנכרון משפחתי, עקב קשיי המשפחה להתמודד עם עליית המובחנות בין בני המשפחה, הנדרשת בשלב התפתחות זה, בשל צרכי ההתפתחות החדשים שמציב גיל ההתבגרות: נפרדות וגיבוש זהות.

ויניקוט מציע שמאחר שמרכיב חשוב בדרמה האדיפאלית משתחזר בגיל ההתבגרות, יש עלייה בתוקפנות, פנטזיה על רצח ההורה ולקיחת מקומו כבעל הבית*. ויניקוט קושר את התוקפנות לא רק לדרמה האדיפאלית. התוקפנות מהווה שוב התקפה על האובייקט בדרך לשימוש בו, וטוען: "כדי להיות למבוגר על הילד לדלג על גופתו של מבוגר" (13). על ההורים לפגוש רצח זה, להתעמת עם המתבגר ולהתלהב עמו המתלהב מעצמו. וזאת בתנאי שהמבוגר יכיר שמדובר בהתלהבות של מי שעדיין לא בשל ולא אחראי (13). מדובר בעימות ממשי ומוחשי המתרחש במשך כמה שנים, עד שהזמן (התרופה היחידה לגיל ההתבגרות) מביא את הצעיר לבשלות.

... "אי אפשר להאיץ תהליך זה... לעתים יש להזכיר לנו שעל אף שההתבגרות מצויה איתנו תמיד, כל נער מתבגר או נערה מתבגרת גדלים תוך שנים אחדות והופכים למבוגרים... כל מתבגר מצוי בתהליך של התהוות למבוגר אחראי וער לסביבה... (14, עמ' 130) ...התפקיד שממלאת הסביבה חשוב לאין שיעור בשלב זה, חשוב עד כדי כך שבתיאור התופעה רצוי להניח שאביו, אמו ומשפחתו המורחבת של הילד ימשיכו להתקיים ולהביע בו עניין" (14, עמ' 231).

ויניקוט מזהיר מפיתוי המתבגר למצוא פתרון (כוזב) מתוך קשייו שלו:

"הבעיה היא זו: כיצד להיות מתבגר במהלך גיל ההתבגרות? זהו דבר אמיץ מאוד עבור כל אחד. אין פירוש הדבר שעלינו המבוגרים לומר: 'ראו איך המתבגרים החמודים הללו מתבגרים להם. עלינו לסבול את כל תעלוליהם ולהניח להם לנפץ את חלונינו'. לא זו הנקודה... האיום הגדול מצד המתבגרים הוא האיום המכוון כלפי אותו חלק בנו שלא באמת עבר התבגרות. חלק זה בנו גורם לנו להרגיש טינה כלפי אנשים אלה, היכולים לעבור את שלב ה'מצברוח' שלהם, ומעורר בנו רצון למצוא פתרון בעבורם. יש מאות פתרונות כוזבים... אולם במשך הזמן אנו מגלים שמתבגר זה או מתבגרת זו יצאו מה'מצברוח' ושעתה הם יכולים להתחיל להזדהות עם החברה, עם הוריהם ועם קבוצות רחבות יותר, ולעשות כן מבלי להרגיש איום של הכחדה אישית" (14, עמ' 240).

שפירו וזינר (15) מציינים שעלול להיות קונפליקט בין הצורך לאוטונומיה שגיל ההתבגרות מציב לדרישות לא-מודעות מן המתבגר להתאים עצמו לצרכים המשפחתיים, שמבקשים לשמר את הסטטוס קוו של יחסי המשפחה והאג'נדה שלה. לעתים אג'נדה זו מייצגת צרכים הגנתיים של ההורים ומעכבת את

היה שמתבגרים אינם ששים לכך וממילא העבודה הטיפולית עמם צריכה להתמקד בתהליכי נפרדותם מההורים ובגיבוש אישיותם הנפרדת. לכן, נטען, עבודה עם ההורים חשובה פחות במקרה הטוב ובמקרה הרע עלולה אף להוביל לקשיים בברית הטיפולית עם המתבגר. התנגדות חלק מהמטפלים לעבודה עם הורי המטופלים המתבגרים קשורה לנושא הסודיות. רבים מוטרדים מהאפשרות שאימון המתבגר במטפל, ובידיעתו שהמדובר ביניהם 'נשאר בחדר' ייפגעו אם יפגוש את ההורים. מטרת הטיפול מנוסחות בעצם בקשר עם המתבגר בלבד.

לצד זאת, להורים תפקיד מרכזי בעיצוב האישיות ובקשייו ההתפתחותיים של המתבגר במשך שנות ילדותו, ולא פחות מכך גם בנוכחותם, מה שהופך אותם לשותפים חשובים בטיפול הנפשי בילדיהם המתבגרים. המתבגרים חיים במשפחה, ולכן הישגי הטיפול עשויים להישמר טוב יותר אם כל המשפחה תעבור שינוי. מעבר לכך, כחלק מגדילת הילד והנער נדרשות טרנספורמציות בקשר עם ההורים, ולכן מתבגרים עוסקים בטיפול, ישירות או באופן סמוי יותר, באינטראקציות שלהם עם הוריהם (9). בנוסף, מתבגרים רבים נוטים לעזוב מוקדם את הטיפול, מה שמחזק יותר את הצורך בעבודה עם ההורים, כדי לסייע בהיענות המתבגר לטיפול.

בשנים האחרונות אנו עדים לעיסוק רב יותר בהורים, הן בכתיבה התיאורטית והן בטיפול (10), לעומת הדרתם מחדר הטיפול או שליחתם למטפל אחר (11). עדיין, העבודה עם ההורים היום ('הדרכת הורים') משוייכת לטיפול בילדים, והכתיבה התיאורטית על עבודה עם הורים למתבגרים מועטה ביותר, בשל ההנחה הרווחת שבטיפול במתבגרים מקום ההורים הרבה פחות חשוב, והמתבגר וההורים משתפים פעולה עם הלך רוח זה. במאמר אתיחס למרקם העדין הנוצר בעבודה הטיפולית עם מתבגרים והוריהם וחשיבות שילוב ההורים בטיפול, כחלק ממסע הנפרדות והבשלת המתבגר למבוגר. איעזר במושג שטבע אוגדן על אובייקט המעבר האדיפלי, כדי להתייחס להתמקמות ההורים ביחס לילדם המתבגר. לבסוף, אבחן כיצד אנו מתמודדים עם נושא הפרטיות, הסודיות וצורך המתבגר בנפרדות מבלי שההורה יהיה לגמרי 'בחוץ', אלא כשותף הנותן ברכת דרך לנפרדות ולאוטונומיה.

משפחה במעבר מילדות לגיל ההתבגרות

"כשהייתי ילד בן ארבע עשרה, אבי היה כל כך בור שלא יכולתי לסבול שיש לי זקן בסביבה. כשהייתי בן עשרים ואחת, נדהמתי כמה דברים למד האיש בשבע שנים בלבד!"*

כניסה לגיל ההתבגרות מחייבת מעבר מִבְּנֵי ותפקודי של המשפחה למשפחה עם מתבגר. המעבר כרוך בפירוק תפקידי הילד הינקותיים והמוכרים במשפחה ובהרכבתם מחדש, המתרחשים ברמת המשפחה כולה, ובמיוחד בקשר בין

* אציין שהנחת ויניקוט שחייב להיות שיחזור ברמה האדיפאלית בגיל ההתבגרות להתבגרות תקינה אינו בהכרח אוניברסלי, כפי שטוען עופר (8). מתבגרים רבים אינם סוערים ואינם חווים שיחזור ברמה האדיפאלית, ומערכת יחסיהם עם ההורים אינה עוברת באתגור מעמדם כהורים.

* מקור משפט זה מיוחס למרק טוין, אולם אין לכך תיעוד ברור.

ומרגיש את הרגשותי, בניגוד לחיים במצב של תגובות דמויות רפלקס... באופן פרדוקסלי, 'היות אני' מתאפשר על-ידי האחר" (19, עמ' 165).

במאמרו זה מביא אוגדן מדברי ויניקוט: "התינוק מגלה את עצמו בהשתקפות שהוא רואה בעיני אמו". כך [אומר אוגדן] "מתהווה דיאלקטיקה בין-אישית, שבה 'היות אני' ואחרות יוצרים זה את זה ומשתמרים זה בזה. האם יוצרת את התינוק והתינוק יוצר את האם..." (19, עמ' 165).

בהמשך, במאמרו "החוויה המעברית האדיפלית", בהתייחסו לשלבים מאוחרים יותר, ובניגוד לדברי פרויד, מציע אוגדן שיחסי אובייקט משולשים ראשוניים מתפתחים בהקשר של יחסים דיאדיים. יחסים משולשים מתרחשים בהקשר הזוגי, כשהאם היא אם של הילד/ה, ובו-זמנית אובייקט חיצוני שמתגלה דרכה, למשל דרך מבטה על הילד/ה:

"כיצד יכול התינוק לעבור באופן שאינו טראומתי מהאשליה המגוננת של האובייקט הסובייקטיבי ליכולת לחוות אובייקטים ככלתי תלויים בו? הגילוי של התינוק לגבי מציאות חיצונית (שהיתה שם הרבה לפניו) חייב להיות מתווך באופן בין-אישית (20, עמ' 99) ... יש תקופות קריטיות של התארגנות מחדש, שצומחת מהן היכולת לאופנים חדשים של התייחסות אובייקט, השונים מקודמיהם באופן איכותי. הכניסה לתסביך אדיפוס מייצגת תקופת התפתחות מרכזית שכזו... כוללת את הבאתה של צורה שונה באופן מובהק של התייחסות לאחרות לזוג אם-תינוק, צורה המחייבת התארגנות פסיכולוגית בין-אישית מחודשת ודיקלית" (20, עמ' 99-100).

אוגדן מציע שבדומה לכל הצורות המוקדמות יותר של תופעות מעבר, מטרת יחסים מתווכים אלה היא לאפשר לילדה (בדומה לתינוק הקטן) מעבר נוח, שימנע מהתינוק להקים מערך הגנתי נוקשה, במטרה להתגונן מכניסה בטרם עת של הנפרדות (המציאות), וכך, התארגנות מחודשת זו מתרחשת באופן לא טראומטי: "ביחסים אלה האם מאפשרת שיעשה בה שימוש כצינור המוביל ליחסים עם 'האחר' שבאופן פרדוקסלי הוא כבר חלק ממנה בהזדהות שלה עם האחר (אביה שלה)" (20, עמ' 101; 22).

אוגדן מדבר על "החזרה הגנרלית" (20, עמ' 101), בה "לפני שהילדה מסוגלת ליחסים עם האחר (האב) היא והאם עורכות 'חזרה גנרלית' לקראת הדרמה האדיפלית העתידית, שבה האב הממשי (שהוא אובייקט חיצוני הרבה יותר מאשר האם) ייהפך למרכז... הדימוי של חזרה גנרלית מעביר משהו שבו מהווים היחסים האדיפליים המעבריים עם האם סוג של מחזה שהוא חוויה אמיתית בזכות עצמה, ועם זאת מכין את הבמה לקראת משהו אחר המורגש 'כאמיתי יותר'. החזרה הגנרלית – נערכת במסגרת הביטחון של פרטיות הזוג, ועם זאת האחר – האב – נוכח ביותר (בכל הדמיון)" (20, עמ' 101).

בהמשך הוא מדבר על "מסע הקניות" כדוגמה של 'חזרה גנרלית': "בתקופת החביון ובגיל ההתבגרות היחסים האדיפליים המעבריים בין האם לבין הבת משוחזרים במיגוון צורות רחב. אחת הצורות הנפוצות של שיחזור זה הוא 'מסע הקניות', שבמהלכו הבת מודדת בגדים, בעוד האם משתפת דרך הזדהות עם הגבר (באופן בלתי-מודע הזדהות של האם עם אביה שלה עצמה בהתייחסות אליה כילדה). האם (כגבר) מעריצה את הילדה. אביה של הילדה אינו נוכח באופן פיזי באותו רגע, אולם נוכח ביותר מבחינה רגשית כמשתתף השלישי במבטה של האם" (20, עמ' 101-102).

ההתפתחות העצמאית של המתבגר, תוך התכחשות למציאות. כך המתבגר עלול להזדהות עם דימויים הוריים שמטרתם להפחית את חרדתם, על פני בחינת אלה שלו. בתהליך זה מקיימים ההורים והמתבגר קשר שבו השלכות הדדיות שמונעות מחרדה מאוטונומיה, מעצמאות ומפרידה. השלכות אלו עלולות להניע את ההורה להציע 'פתרונות' למתבגר, כך שהמבוגר ינקה את 'הבלגן' שהוא משאיר וימנע 'בלגן' חדש (16). במצב זה, שימוש בסמכות ובמשמעת עלול לשמש את המבוגר ולא את המתבגר, ובכך לא מתאפשר מימוש הצורך ההתפתחותי של המתבגר, שבו המבוגר ישא את 'הבלגן' בלי 'קיצורי דרך' ופתרונות מוכנים (16).

חלק גדול מהפניות לטיפול (ביוזמת המתבגר או הוריו) נובע מקשיים לעשות את המעבר למשפחה למתבגר. שפירו וזינר (15) מתייחסים ל-"re-enactment" במשפחה של יחסים מוקדמים של ההורה עם הוריו שלו, ולעתים המתבגר שהיה פעם בעצמו. תהליכי הזדהות-השלכתית אלה יכולים להרחיב את המנעד המשפחתי ולאפשר אמפתיה והבנה, מחד, אך עלולים גם לעורר ייחוסים שלא יאפשרו למתבגר להשתחרר, מאידך, והוא עלול להישאר קורבן לצרכיו ההגנתיים של ההורה. לעתים קרובות הורים מתארים את המתבגר שלהם בהשוואה לעצמם, וההבחנה בין תפיסתם את עצמם ואת המתבגר מטשטשת, ובכל מקרה מקשה על תהליך האוטונומיה.

הפרוזדור: החוויה המעברית במעבר להתבגרות

בגיל ההתבגרות הדינמיקה הנפשית והשינויים הרגשיים קשורים הדוקות להבשלה גופנית ומינית. אלה, במעבר חד, מסמנים באחת את סיום הילדות, מבלי שהמתבגר יודע עדיין לאן תוביל ההתפתחות, כיצד יראה גופו הבוגר (17) ולאיזה מבוגר הוא יתפתח. שאלות כמו "מה קורה לי? מה קורה לגוף שלי?" נותרות ללא מענה ברור ועלולות להובילו לסלידה עצמית, לבהלה וגם לפגיעה עצמית. לצדן, בתקופה זו הבשלה שכלית משמעותית מאפשרת שכלול של תפקודים גבוהים, כמו עיבוד מידע, תכנון והשהיית תגובה וחקירה עצמית, שלעתים יעוררו תחושות של ייחודיות וגרנדיוזיות, אך עלולות לעורר בהלה ובלבול כשהשאלה "מי אני?" מרחפת באוויר (18).

שאלות אלו נכנסות גם ליחסים בין המתבגר להוריו. כיצד על ההורה להתמקם בדיאלקטיקה זו בה תנועה מתמדת בין נפרדות לתלות? אוגדן, בדברו על המרחב הפוטנציאלי והתהליך הדיאלקטי, לא מתייחס, אומנם, לגיל ההתבגרות, אך מעניין לחשוב על דבריו בהקשר לגיל ההתבגרות ולעיבוי תחושת "ההיות אני", כשהאחר הוא עדיין ההורה:

"...בסובייקטיביות, אני מתייחס ליכולת לקיים רמות שונות של מודעות עצמית שהטווח שלהן נע מהתבוננות עצמית מכוונת (הישג מאוחר מאוד), ועד לתחושה הדקה ביותר, הבלתי חודרנית, של "היות אני", שבה החוויה מתובלת קלות באיכות של 'אני חושב את מחשבותי,

לשניהם פתרון אחר. אך נדמה שהוא מתקשה לעשות זאת ללא תמיכת הוריו.

אני מגבירה את קצב הפגישות עם ההורים ונפגשת איתם ללא תומר. אני מציעה שהכאב האישי של האב על החלום שנגדע מרחיק אותו מבנו ומאמלל את שניהם, ומשתפת בדאגתי לתומר. כעס האב על בנו מתחלף בחרדה שתומר יתאבד. אני לא חשה סיכון אובדני, אך מזהה שהאב, דרך בנו, פוגש כאב נוסף של עצמו שאולי טרם עובד. הוא מתלבט אם לשתף אותי בסוד ששמר מבנו: אביו התאבד. אשתו שותפה לסוד ובמהלך הפגישה האב מתאר כעס ובוז שחש כל השנים כלפי אביו 'החלש' שבמקום להתמודד וייתר, התאבד ו'הרס' את חיי בנו. אבל עתה, בפגשו את הדיכאון של תומר הוא מבוהל, משתף שגם הוא חווה דיכאון בגיל ההתבגרות, שייחסו להפסקה בספורט. העבודה עם ההורים מאפשרת להם להבין שחוסר הביטחון והחרדה של תומר מהדהדים תחושות מוכרות באב ושצרכיו מושלכים על תומר שמזדהה עם האג'נדה שלו לתיקון, אך גם עם חווית האכזבה והכישלון. האם מצליחה יותר להתגייס לחויה של תומר ולהבין שהוא זקוק לתמיכה במציאת דרכו גם אם זו שונה מהאב. היא עומדת לצד האב, אך גם דורשת ממנו שיסביר לתומר את הרקע לצורך שלו שתומר יצטיין, ויתמוך באפשרות שיבחר אחרת.

נדמה שהן האב והן תומר נרגעים מעט. לפגישות עם ההורים מצטרף גם תומר. אני נרגשת לראות את התמורה שחלה בתומר כשאביו אומר לו באחת הפגישות שהוא גאה בו שמרשה לעצמו לרדת לקבוצה פחות תחרותית במקום לענות את עצמו. האב אינו רוצה לשתף את תומר בהתאבדות אביו. איני חשה צורך להתעקש על כך, ומניחה לאב לבחור אם ומתי יספר. נדמה שמתהווה אפשרות לאב לפרום את הקשר הסבוך שעשה בין אביו לבנו, בין קשיי אביו לבין מערכת היחסים המורכבת עם בנו ובכך אולי להתחיל לאפשר לו את דרכו שלו.

המקרה של תומר מחדד את הקושי שיש לחלק מהמתבגרים למצוא את דרכם כשהורה מתקשה לעשות את המעבר בעמדתו ההורית ולהיות בעמדת מעבר בקשר עם ילדו. אביו של תומר התקשה להוות דמות שיכולה להתבונן על תומר ממבט מעברי, המאפשרת לו את בחירותיו גם אם הן שונות משלו. אצל תומר, קשיי האב לשאת את כאבו שלו כמתבגר והשלכת צרכיו על בנו, עיכבו את היכולת של תומר לבחור את דרכו, ועוררו בו התקפי חרדה ודיכאון. עמדה מעברית זו של ההורה חשובה, שכן התהליך של בניית התפקידים במשפחה נעשה תמיד בתהליך אינטרסובייקטיבי. יש הורה שמביט בילדו ורואה לרגעים את המבוגר שיתהווה ממנו, מבלי לכפות את צרכיו שלו, את הקצב שלו או את הציפיות שלו ממנו ואפילו מבלי לדבר זאת איתו, כפי שמציע ויניקוט:

"יש צורך לבדוק מעט את טבעה של אי-הבשלות. אל לנו לצפות מן המתבגר שיהיה מודע לאי-בשלותו, או שידע מהם מאפייניה. ואף אין כל צורך שנבין בכלל. הדבר החשוב הוא להתמודד עם האתגר שהמתבגר מעמיד. אבל מיהו שצריך להתמודד עמו? אני מודה שמקנת בי הרגשה שאני פוגע בנושא בעצם הדיבור עליו... ציירו בנפשכם מישוה המדבר אל מתבגרים מגובה ואומר להם: 'הדבר המלהיב ביותר בכם הוא אי-בשלותכם!' זו דוגמה גסה לכישלון בהתמודדות עם האתגר שמעמיד המתבגר... הניחו לצעירים לשנות את החברה וללמד את המבוגרים איך לראות את העולם ראייה חדשה ורעננה: ואולם במקום שקיים האתגר של הנער או הנערה הגדלים, על המבוגר להתמודד עם האתגר. ולא בהכרח יהיה זה יפה. בפנטזיה הלא-מודעת אלה עיניים של חיים ומוות" (22, עמ' 160-161, 163).

אוגדן, בפרק נפרד ("על תסביך אדיפוס הגברי"), מציע שתהליך דומה קורה לבן עם אמו (21). ארחיב המשגה זו של אוגדן לתהליכים התפתחותיים נרחבים המתרחשים לאורך החיים, בהם ההורה והילד בשלבים אלה עושים 'חזרה גנרלית' לקראת כל התפתחות ומפגש עם אתגרי ההתפתחות והמציאות. אחד מהם מתרחש בגיל ההתבגרות. מה שמייחד שלב זה הוא יכולת ההורה (כאובייקט מעבר) לראות בילדו המתבגר את האפשרות שיצא יותר מגובש מתהליך ההתהוות והעמימות. זאת, מבלי בהכרח להרגיע או להקטין מערך בהלת המתבגר ומבלי להאיץ את התהליך ולעורר במתבגר צורך בפתרון כוזב, כדי להרגיע את חרדתו וזו של הוריו. במבטו, ההורה שמוכן לשמש אובייקט מעבר, כאילו אומר למתבגר: "אם הייתי עכשיו הנערה שאתה רוצה להתחיל איתה, החברים שאתה רוצה להיות חלק מהם, המפקד שפוגש אותך בטירונות, הבוס שלך בעבודה, אני הייתי רוצה אותך. גם אם אתה מבובל עכשיו, אני אוהב את מה שאני רואה שיתפתח ממך". במצבים בהם ההורה מתקשה להיות האובייקט המעברי ו/או לעשות את המעבר בעמדתו ההורית, עלולה להיות חסימה והימנעות מנפרדות ומתנועה לאינדיווידואציה.

תומר, מתבגר שעוסק בספורט תחרותי אומר לי בטיפול, "כולם אומרים כמה הייתי טוב במשחק היום".

שינוי זוכרים כמה היה קשה לו לאחרונה במשחקים ואימונים. "המאמן לא הוריד אותי מהמגרש כל המשחק. קיוויתי שאבא רואה אבל, הוא היה בטלפון. התחרפנתי. אמא אמרה כמה הייתי טוב, אבל גם היא הבינה כמה התבאסתי שאבא הלך כשנגמר".

חוויה זו של תומר היא חוויה חוזרת. הוא זקוק לאישור של אבא שהוא שחקן טוב. אביו היה בעבר ספורטאי שחלם לעסוק בספורט מקצועי, אך מעולם לא מימש זאת.

תומר פנה לטיפול סביב חרדות וחווית שיתוק שחש לפני משחק. ככול שהעמקנו להבין עלתה חווית הערך מול אביו. בפגישות עם ההורים אני חווה את האב חסר שקט, ומעורר אי-נוחות אצלי. האם דואגת לבנה, אך זהירה ליד האב. ניכר שילדותו של האב היתה מאתגרת מבחינה משפחתית ואישית והספורט היה נתיב הישרדות וערך עבורו. כשהיה בגילו של תומר היום פרש האב מספורט כי המשפחה נקלעה למשבר כלכלי לאחר מות האב והוא נאלץ לסייע לפרנסת המשפחה.

חווית הכאב והפספוס ניכרת בעיקר כשמבטא אכזבה על בנו "המפונק שיכול להרשות לעצמו להתאמן ללא הפרעה".

נוקשות האב מטרידה אותי ולעתים אני חווה ייאוש בדומה למה שתומר מרגיש בקשר איתו. במקביל, אני חשה שתומר מסרב לוותר על האפשרות שמשוהו ישתנה בקשר ביניהם. הוא מתגעגע לתקופות בהם הרגיש ילד מועדף על אביו. התקווה לשינוי מעוררת אצלו צורך לרצות את האב, להגביר את האימונים הספורטיביים, אך עמם עולה החרדה מכישלון וירידה בתפקוד.

אני מבינה שיש פה enactment של יחסי האב עם הוריו שלו, שמושלכים בהזדהות-השלכתית כעת לבנו המתבגר, שבדומה לאביו (המתבגר מפעם) מנסה לרצות את צורכי המשפחה ולוותר על החוויה העצמית הסובייקטיבית שלו (15). בפגישות, תומר מבטא מצוקה שהולכת וגדלה. הוא מסתגר והדיכאון מתגבר. הבנה זו עוזרת לי להתבונן על הרגרסיה הרגשית והתפקודית של תומר כדרכו לאותה על צורך בשינוי, אולי כדי לא לשחזר את חווית אביו כמתבגר, אלא כדי לאפשר

היא בחורה עצמאית ופרגמטית". אני מאשרת את תחושותיה ונדמה שלשתינו רווח במידת-מה. בהמשך אנחנו משוחחות פעמיים בטלפון. כשנה אחרי המפגש נפטרה האם. ענת ביקשה שאבוא להלוויה. בהספד היא אומרת: "שיניתי אותך ואת הסכמת להשתנות". בשבעה היא מראה לי אלבום תמונות ששתיהן עוד הספיקו לעשות לפני שהאם נפטרה.

ההורה כאובייקט מעבר בגיל ההתבגרות מסייע לנפרדות ולגיבוש העצמי של המתבגר, כפי שהראיתי בגישתו התיאורטית של אוגדן. אני מוצאת דמיון בין התבוננות זו של אוגדן להמשגה של שטרן, הכותב על העמדה האמהית (Motherhood Constellation) (24) במעבר האדם להורות. שטרן מציע מודל להתבוננות על תהליכים וייצוגים שמשנתנים בשלבי מעבר אצל ההורה. אפשר לראות, בהשאלה מכתבתו, את המעבר מהורות לילד להורות למתבגר, הדורש מההורים היבטים שונים על עמדתם ההורית והזהותית. נדמה שגישות תיאורטיות התפתחותיות עכשוויות הולמות חשיבה זו בהתייחס לתפקיד ההורים בגיל ההתבגרות כמאפשרים או כנותני 'ברכת הדרך' לגדילה ולנפרדות. דוקטורס (6) טוענת שמטרת האינדיווידואציה היא אוטונומיה יחסית, בשעה שעצמאות ועצמיות מובחנת מקבלות אישור בקשרים מתקפים, המשכיים והדדיים. תפקיד המתבגר לשלוט בגמישות בדיאלקטיקה בין נפרדות ל-Connectedness, ולהימנע ממיזוג או מניתוק. דוקטורס מציעה להחליף את המשגתו הקלאסית של בלוס – "ספרציה-אינדיווידואציה" להתקשרות-אינדיווידואציה' ובכך מדגישה את רצון המתבגר לשמר קשר רגשי לדמות ההורית בכל מחיר, ובה-בעת לחפש בקשר זה מקום לעצמו. המתבגר לא מחפש להיאבק עם ההורה. הוא רוצה לשמר את ההתקשרות הבטוחה עם ההורה, ומתוכה לחפש מקום חדש לעצמו גם במערכת יחסים זו. כשההתקשרות לא בטוחה, ייתכן שמאבקי המתבגר עם הוריו מטרתם לכוון יחסי התקשרות בטוחה, דווקא בתקופה בה הוא זקוק להורה כעוגן, כדי לא להישמט (6).

גם תיאורטיקנים מפסיכולוגית העצמי (7) יוצאים נגד הנחת הדה-קתקסיס של בלוס בגיל ההתבגרות, וטוענים שאין בגיל ההתבגרות פרידה או ויתור על קשרי אובייקט אינפנטיליים או ייצוגיהם, אלא רוויזיה ביחסים ובטיבם. כלומר, פרידה פסיכולוגית אינה בהכרח אוטונומיה. יחסי האובייקט עם זולת העצמי של הילדות עוברים במהלך ההתפתחות שינויים באופני תקשורת, והמתבגר חוזר שוב ושוב למערכת היחסים עם ההורים, שמשמשת תבנית למערכות יחסים חדשות. כך, יכולת המתבגר להרגיע ולנחם את עצמו לא מחליפה את פעולות האחרים עבורו, אך פונקציות אלו של נחמה, הרגעה וויסות מתבססות על זולת עצמי שונה, שתומך בקוהסיביות הפסיכולוגית שלו. מטרת ההתבגרות אינה אוטונומיה ועצמאות, אלא קוהסיביות, שצריכה להיעשות בהתקשרות להורה ולא דווקא בהתרחקות. מבין זה, הן תיאוריות מתחום ההתקשרות והן מפסיכולוגית

בר-בזמן, יכולת המבוגר להתמודד עם אתגר זה תאפשר למתבגר להשאיר את 'טביעות אצבעותיו' על התפתחות ההורה מהורה של ילד להורה של מתבגר, ובמעבר להורה של מבוגר. כך, מתרחש תהליך אינטרסובייקטיבי בו ההורה יוצר את המתבגר שעתידי להיות מבוגר, והמתבגר יוצר את ההורה למתבגר ולמבוגר שיהיה. בתהליך זה מתאפשרת למתבגר תחושת בעלות על הייצוגים הפנימיים של הוריו, גמישות רבה יותר, וגם התמודדות טובה יותר עם חווית הבדידות של גיל זה (23).

ענת (16) פנתה לטיפול הודיעה לי שאין לה שום צורך או רצון שאמה תהיה מעורבת בטיפול: "אני מביאה את הבעיות שלי..." האם כתבה לי במקביל שתממן אותו ושגם היא חושבת שאין צורך שניפגש, מה גם שמצבה הפיזי אינו מאפשר לה להגיע. למרות שאני נוהגת לראות הורים למתבגרים לפחות לפגישה אחת בתחילת הטיפול, הסכמתי להיענות לבקשת שתיהן. ענת, בת יחידה לאמה ולאב שברח לחו"ל לאחר פשיטת רגל והקשר עמו נותק. מגיל צעיר ולאור שעות רבות של עבודת האם, ענת היתה עצמאית וניהלה את רוב ענייניה בעצמה. בשלוש השנים האחרונות האם חולה במחלה סופנית, ובשנה האחרונה מצבה מחמיר. למרות שאינה מצפה מענת לסייע לה, נוכחותה בבית מעיקה על ענת. היא מרבה לדבר בכעס על האם שמחצינה את מחלתה. כך למשל, היא מתלוננת שאמה לא מכסה את ראשה הקרן מטיפולי הכימותרפיה גם כשמגיעים חברים של ענת. ענת נמנעת מלספר על המחלה לחברים אבל 'מנצלת' את המחלה להשיג אישורים רפואיים כדי להעדר מביה"ס ובהמשך להשיג הקלות בצבא. בפגישות אני חשה שכל נגיעה במחלת האם והשלכותיה או במוות הקרוב פוגשות את ענת בכעס. היא לא רוצה להיות שונה מחברותיה או לוותר על בילויים, קניות או אירועים חברתיים כי יש לה אמא חולה. בכעס מציינת שאמא שלה לא היתה אף פעם באמת בשבילה, כי תמיד עבדה, ואין לה כוונה לשנות דבר מאורח חייה הנוכחיים.

ככול שמצב האם מחמיר אני מתלבטת האם לפגוש את האם. אני מוצאת עצמי באחת הפגישות מדמיינת את ענת מחזיקה תינוק ללא אים לידה ואולי גם ללא זיכרון על התינוקת שהיתה בעיני אמה. מחשבה זו מעודדת אותי להציע לענת שאפגוש את האם ולו לפעם אחת כדי שיהיה לי זיכרון שלה עבורה גם בהמשך, לאחר שהיא תמות. ענת מסכימה בתנאי שהיא לא תהיה מעורבת בתיאום הפגישה ולא נוכחת בה. האם עושה מאמץ ומגיעה אלי לפגישה ארוכה (מתוך מחשבה שאולי לא תהיה אפשרות לנוספת). האם מרשימה אותי מאוד בחדות חשיבתה והבנתה שענת, משלמת מחיר על המחלה. היא מבטאת תסכול על התרחקות ענת ממנה, על כעסה כלפיה וגם חשש שענת לא אחראית ולא תדע לנהל את ענייניה (בעיקר הכלכליים) כי רוצה רק "לבזבז ולחיות כאילו אין מחיר". אני חשה כאב עמוק על האם הבודדה, על ענת שלא תזכה לחבור לאמה הממשית בהמשך מתוך התבוננות רכה יותר ומורכבת, ומציעה לאם לספר לי קצת על ענת, על ילדותה (גם שלה).

האם מתארת את השבר שארע כשהאב פשט רגל והיא נאלצה להיעדר שעות מהבית ואת השינוי החד בחיי ענת וגם את כוחותיה. עולה בי דמות של ילדה קטנה הנאבקת לשמר סביבה יציבה לצידה, מתפקדת חברתית ולימודית ואוספת לצידה דמויות בוגרות יציבות נוספות. נדמה שדברי האם על השתלשלות האירועים, והתבוננות על תהליך התפתחותה של ענת והקשר ביניהן מאפשר לה לחוש גם היום שלענת כוחות. היא מציעה בעצמה שהכעסים הנוכחיים של ענת עליה מטרתם להתמודד עם כאב הפרידה (וגם הכחשתה) ושבעתיד ענת תוכל להתמודד טוב יותר, "כי

העצמי מציעות שכל מתבגר זקוק להוריו שיתמכו בתהליכי הנפרדות שלו.

מה בין נפרדות, פרטיות וסודיות

תהליך הגדילה של המתבגר פוגש את ההורה עם קשייו שלו, ההיסטוריה האישית שלו, החרדה מנפרדות, צורך להיות עד למתרחש בנפש ילדו המתבגר כדי לשמור עליו, לראות שמתפתח באופן תקין, לא לחוש פרידה (11), וגם עם הצורך לשאת את הקנאה בנעורים (1, 3). הורי המתבגר היו פעם מתבגרים ועמדו בפרשת דרכים דומה מול הוריהם. "ייתכן" אומרת לי אם למתבגרת "שעכשו לאמא שלי יש נחת. אני מבינה יותר טוב מה היא עברה כשאני הייתי מתבגרת, כשאני רואה איך הבת שלי מוציאה אותי מדעתי. באמת חשבתי שלי יהיה קשר אחר עם הבת שלי משהיה לאמא שלי איתי".

דרך ילדם המתבגר ההורים חשים צורך להפשיר שוב את מה שהקפואו כמתבגרים ולפגוש את עצמם אז והיום מול הוריהם (12). האופן בו הם 'פתרו' את גיל ההתבגרות שלהם ועיבדו את יחסיהם עם הוריהם ישפיע על התמודדותם כעת כהורים למתבגר. גם במפגש הטיפולי עלולות להתעורר תחושות שונות בהורים המביאים את ילדם המתבגר לטיפול. רבות נכתב על הקושי של ההורים לאפשר את פרטיות ילדם בכלל, ובחודר הטיפול בפרט (19). הטיפול של ילדם עלול להשפיע עליו, לעורר שינוי ברגשותיו, לעודד נפרדות, לשנות משהו בקשר עמו, במשפחה ובעצמו. כשילדם נכנס לחדר הטיפול החשש לשבריריותו ולשבריריות הקשר עלול לעורר בהורים צורך להיות בפנים, כדי להבין משהו מאותו חלק בו, שהוא שלו בלבד, שכל כך חשוב להתפתחותו, אך מעורר בהם אימה (11, 15, 25). כתוצאה, המתבגר עלול לחוות קונפליקט בין הרצון לאוטונומיה ולגיבוש הסובייקטיביות שלו לבין הדרישות הלא-מודעות במשפחה לשמר את הסטטוס-קו המשפחתי ולהימנע משינוי (15). מניע נוסף לצורך ההורה 'להיכנס לחדר הטיפול' של ילדו הוא להבין את עצמו ואת התהליכים שעוברים עליו מול התבגרות ילדו.

האפשרות לעבודה סימולטנית עם המתבגר וההורה תסייע להחזיר את המתבגר למסלול התפתחות פרוגרסיבי ובר-זמן תשקם את יחסי ההורים-מתבגר כמקור צמיחה (26). ואולם, צריך בעיקר במתבגרים להתייחס לנושא הסודיות שמעסיק רבים מהם ומשפיע גם על מטפליהם. חלק ממטרת הטיפול היא לסייע להורים לשאת תסכול וחרדה מאי-ידיעת כל מה שעובר על ילדם המתבגר, לצד הגברת התקשורת והשיתוף בינם לילדם. כחלק מתהליך זה נבנית הגדרה מחודשת של נפרדות ומובחנות במשפחה (9, 26). נוביק ונוביק (9) מציעים לעזור להורים ולמתבגרים לעשות הבחנה בין פרידה (Separation) בעיקר פיזית, לנפרדות (Separateness), הקשורה להבחנה נוספת שהם עושים בין פרטיות לסודיות. פרטיות מתייחסת לחיים המנטליים, זכות הקיימת ביחסים הדדים ומובחנים שבהם

כבוד הדדי. הסודיות מחזיקה בתוכה עוינות וגם קונוטציה של שימוש במידע כנגד האחר. הבחנתם מזכירה את זו של ויניקוט בהתייחסו לגרעין בעצמי שאיננו מתקשר (Incommunicado). חלק חבוי זה, בו נמצאת ייחודיות האדם, יש להניח לו להישאר unfound.

ויניקוט נוקט במילים חריפות, כמו אונס וקניבליזם, לתיאור חדירה לגרעין הלא-מתקשר (27). אהרוני (28) מציעה להבחין בין הפרטי לסודי. היא מביאה את ההבחנה שעושה ויניקוט בין שני סוגים של חוסר קומוניקציה בהתפתחות הנפשית. האחד הוא המצב השקט והרגוע בין התינוק לאם, אך לא מתמוזג, שם מתקיים ונשמר החלק הפרטי. המצב השני הוא אקטיבי או ריאקטיבי: האקטיבי הוא אפשרות בריאה לבחור בחוסר קומוניקציה, לשמור סוד. הריאקטיבי הוא אחר: היעדר קומוניקציה כתגובה לכשל בסביבה. במצב זה השתתקות היא הישרדות (29).

הבחנה זו בין סודיות לפרטיות "... מאפשרת למטפל אוצר מילים הנדרש לחקור סודות משפחתיים, סודות של ההורים וסודותיו של המתבגר. כישלון בהבחנה בין פרטיות לסודיות מותיר את האנליטיקאי חשוף להעברה-נגדית שתוקה, התנגדות פנימית לעסוק באזורי הפרטיות של המטופל, שיכולה בהמשך להיות בעלת השפעה הרסנית והפרכת עניינים פרטיים לסודות רבי-עוצמה" (9, עמ' 148, תרגום שלי, י.ג.).

בטיפול חשוב לכן לעזור להורים ולמתבגר להבחין בין חקירת העולם הפנימי של המתבגר וגם זה של ההורים ובין סודות שמשרתים צרכים הגנתיים של ההורים ואולי אף של המתבגר, כדי לעכב נפרדות ושינוי (9, 15).

גיל (16), מבקש טיפול כדי להתמודד עם סוגיות רומנטיות*. אולם, כבר בפגישה הראשונה מספר שיש לו חרדות מהצבא, שלא משתפן עם הוריו. דודו מצד אמו נהרג בשירות הצבאי ושמו של גיל (הבכור במשפחה) ניתן לו בהשראת שם הדוד. האם מספרת שמרגע שידעה שהיא הרה עם בן החלה לחשוש מהצבא. שאלת השם העסיקה אותה מאוד, אך כמו ביטאה את הדילמה שלה – רצון לשמר ולהמשיך את שם אחיה ובר-זמן צורך להרחיק את גורל אחיה מזה של בנה. המטפלת חווה את גיל כמצוי בקונפליקט דומה. הוא רוצה ללכת ליחידה קרבית, לעתים מפנטז על מות גיבורים, אך בר-זמן מתלבט האם מסוגל להחזיק נשק, משתעשע בסרבנות על רקע פציפיות, ושוקל אם להוסיף כשם אמצעי את שמו המקורי של דודו.

האם מבקשת להיפגש עם המטפלת כדי להבין למה הוא כזה "בונקר". גיל לא מעוניין שהיא תפגוש את הוריו (למעט פגישה אחת בתחילת הטיפול) ומסביר שהוא זקוק למקום זה 'נטול' הורים. המטפלת מכבדת את בקשתו ומניחה שכשיבסס הקשר יאפשר לה קשר עמו. אולם גיל מתמיד בסירובו, והאם מתחילה להעביר למטפלת מסרים. כך, למשל, מתקשרת לברר אם חייבת לה תשלום או כיצד לשלם, למרות שהדבר סוכם בתחילת הטיפול. בהמשך, כותבת הודעות לברר מה קורה עם גיל. גיל מספר בפגישות על קשיים מול האם, על רצונה שיתגייס למודיעין או שינסה להתקבל ליחידה קרבית יותר "לייט", על מאמציה להפעיל עבורו קשרים מהייתה אחות שכולה, וניסיונותיה לדלות ממנו מידע. ביחסי ההעברה המטפלת מזדהה עם תחושותיו, ובנימוס אך באסרטיביות מבהירה לאם שכל עוד גיל מבקש, תכבד את החלטתו

* טיפול שהובא להדרכה.

להיות אובייקט מעבר לפחות לתקופה מסוימת, כי תפקודו ההורי דורש יותר פיקוח. בדומה לכך, גם במצבים בהם המתבגר מתעקש לא לערב את ההורים יש סכנה שההורה יתקשה לעמוד ב'פרוזדור' המקשר בין לבטי ההתבגרות למעבר לבגרות. במובן זה בטיפול במתבגרים סודיות היא בסיסית, אך אינה מותנית בהיררכיית ערכי הטיפול (9), וחשוב שתהיה נתונה גם לחקירה דינמית משותפת לכל הצדדים המעורבים בטיפול, כדי לאפשר פרטיות למתבגר, צמיחתו ושיקום הקשר שלו עם ההורים.

מחשבות אחרונות

במאמר זה רציתי לקדם את החשיבה שבגיל ההתבגרות הילד בונה את הוריו כהורים למתבגרים וההורים בונים אותו כמתבגר וכמבוגר לעתיד. בתהליך אינטרסובייקטיבי זה האפשרות לשאת עמימות והתהוות היא קריטית ולהורה תפקיד מרכזי בכך. אין כוונתי שלהורה תפקיד של 'עומד מהצד' או של 'נותן הפתרון', אלא שהוא משמש אובייקט מעבר (בשפתו של אוגדן), המזהה את הקושי, אך גם רואה במתבגר את המבוגר שיתהווה ממנו, עוד לפני שהמתבגר מסוגל לזהות עצמו כמבוגר. המתבגר והוריו כמו עורכים "חזרה גרלית" (20) לקראת התגבשות המתבגר למבוגר, מבלי להאיץ תהליך זה. המתבגר מבקש לפגוש הורה הנותן לו את ברכת הדרך לבגרות, סובלני וסקרן להכירו ומודע להיסטוריה שלו ולחששו האפשרי מפני השינוי שהוא עתיד לעבור.

בתהליך זה פוגש ההורה גם את המתבגר שהוא היה פעם ואת מערכת יחסיו שהיתה לו עם הוריו שלו, היום סבים למתבגר (ילדו שלו). בכך מקבל המתבגר גם הצצה (וסקרנות) לטיב יחסי הוריו עם סביו וסבותיו. ניתן לומר שהמתבגר זקוק שם להוריו והם זקוקים לו; המתבגר – כדי להיות חלק מהמשפחה לדורותיה, ההורים – כדי להמשיך לחוש את המשמעות לחייהם ולהשתנות יחד עם ילדיהם המתבגרים.

כדי לאפשר זאת יש חשיבות שההורים יהיו חלק מתהליך הטיפול שעובר ילדם, בין אם באופן קבוע ובין אם בפגישות יזומות, בהתאם לצורך ההתפתחותי. הכנסת ההורה לטיפול מאפשרת בדיקת הקשר הורה/מתבגר, בדיקה חוזרת של קשר ההורה עם הוריו שלו, בדיקה חוזרת של המתבגר את הקשר שלו עם הוריו בשלבי התפתחותו המוקדמים, ודרכים לשינוי הקשר שיתאים יותר לגיל ההתבגרות. במובן זה הטיפול בשילוב ההורה מאפשר תהליך אינטרסובייקטיבי בו ההורה יוצר את המתבגר והמבוגר שעתידי להיות, והמתבגר יוצר את ההורה העתידי להיות של המתבגר והמבוגר שעתידי להיות.

לצד זאת, יש מצבים בהם שיתוף ההורים בטיפול המתבגר מעורר דילמות קליניות ואתיות. סודות בהם מתבגרים מעורבים עם הורה אחד מול השני, פגיעה מינית של הורה בילדו, דרישה מהמתבגר לתווך בין הורים הנמצאים בקונפליקט או בגירושין, הם רק חלק מהמקרים מעוררי דילמות אלו. מתבגרים המעורבים במצבים אלה נקרעים לא פעם בין הנאמנות להורה אחד, להורה

לא לשתפה בתכנים העולים בטיפול. באחת הפגישות גיל מספר על סצנה מסרט בה מתבגר ניצל חופשה של הורים והחליף מנעול בחדרו. באסוציאציות לסצנה גיל מפנטז על בניית מחסום במדרגות שלא יאפשר להוריו להתקרב לחדרו. הוא מספר שהוא מתרחק מהם, נמנע לאכול איתם ומוותר על הצעותיהם להסיע אותו. בתגובה, הוריו מאיימים להפסיק את הטיפול והודעות האם למטפלת מתרבות. במטפלת מתעוררת דאגה שהיא מביאה להדרכה. במקביל, המודרכת מטפלת גם במתבגר אחר לפני גיוס לשירות קרבי. אני מזהה אצלה בהעברה נגדית הזדהות עמוקה עם חרדות האם מפני הגיוס, שמזכירות לי את אלו שלי כשבני היו לקראת גיוס.

אני מופתעת מהמידה בה רגשות דומים אצלה נעדרים לחלוטין ביחסי העברה עם גיל, למרות הטרגדיה המשפחתית שברקע הטיפול. אנו מבינות שבהזדהות-השלכתית תואמת היא לא איפשרה לעצמה לשמוע קולות אחרים. אנו תוהות על בחירתה בשם החיסיון והפרטיות לשאת פעולה עם בקשת גיל, אך בפועל לייצר קנוניה עם חלקיו הנוקשים שפוגעים גם באפשרויות הבחירה שלו.

היא משתפת אותו במחשבותיה והוא מספר שהוא מזניח כל דבר שקשור לצבא, מתעלם מזימונים, נרשם לכושר קרבי, אך לא מגיע, וגם לא מקדם אפשרות הליכה למכינה, כפי שחבריו עושים. הוא עסוק בחיפוש כתבות על ילדים שנקראו על שם אנשים שמתו בצבא ונפטרו בנסיבות דומות. שניהם מבינים עד כמה הוא שותף לחרדות אמו, ושהרחקת האם משרתת אצלו גם ניסיון להרחיק מעצמו את סיפור המוות של הדוד. גיל מסכים למפגשים משותפים עם ההורים. המפגשים טעונים וכואבים וגיל מבטא כעס וחרדה גלויים כלפי הוריו. המטפלת, ההורים וגיל מנסים לשרטט גבולות חדשים לקשר, שיאפשרו גם חוויה משותפת של כאב, חרדה ואשמה לצד נפרדות. נושא הצבא והבחירות שגיל מתלבט בהן ממלאים את רוב הפגישות הפרטניות. גיל מחליט ללכת למכינה, והטיפול מסתיים. לקראת הגיוס הוא מתקשר למטפלת ומספר שהוסיף לעצמו שם שני, שבתוכו נמצאות האותיות חי. הוא גם מספר שאמו החליטה ללכת לטיפול בעצמה.

אני חושבת שהמקרה של גיל מתאר היטב מצבים שבהם ההצדקה לפרטיות ממסכת למעשה ליקוי או שבר עמוק ביחסים, המונעים תנועה והתפתחות של המתבגר והקשר שלו עם ההורים. מצבים אחרים הם אותם מצבי סיכון שכוחים בגיל ההתבגרות (התנהגויות הרס עצמי, אובדנות), הדורשים התערבות ישירה של גורם נוסף, בדרך כלל הורה או מבוגר אחר, שבהיעדרם יתקשה המטפל להישאר פונקציה טיפולית, ועלול למצוא עצמו בפונקציה הורית על חשבון זו הטיפולית (30). טריאסט מזהיר מפני פיתוי המטפל לקחת על עצמו את תפקיד ההורה במקום תפקיד המטפל. מצב זה עלול להתרחש כשההורה מתקשה לתפקד כפונקציה הורית או במצבים בהם המטפל במתבגר מנסה להיות הורה טוב יותר מההורה עצמו, או חסר ביטחון בתפקידו כמטפל (30).

מטפלים למבוגרים מצביים את הסודיות כערך מרכזי של האנליזה (31). אולם, במצבי סיכון ובטיפול במתבגרים סודיות אינה עמדה העומדת לבד או בראש סדר ערכינו כמטפלים. סוגיות הקשורות לסיכון חיים ו/או סיכון להתפתחות המתבגר דורשות לעתים עמידה מולו ודרישה להפרת הסודיות לשמירה על חייו. כלומר, במצבי סיכון של המתבגר מצטמצמת אפשרות ההורה

9. Novick K.K., Novick J., Expanding the domain privacy, secrecy, and confidentiality. *Ann. Psychoanal.*, 36: 145-160, 2008.
10. שפירא ר., עבודה עם הורים בראייה פסיכואנליטית. שיחות, ל"ח(3): 2020, 223-215
11. גביעון י., כשנסגרת דלת אחת נפתחות אחרות – מחשבות על טיפול בהורים וילדים. שיחות, כ"ט(1): 43-50, 2014.
12. פלשמן א., סיכון אישי וסיכון משפחתי במשפחה המתבגרת: "כי המוות יפריד". בתוך: ס. שניידר, ח. דויטש (עורכים), נטילת סיכונים בגיל ההתבגרות. עמ' 40-58. ירושלים, מכון סאמיט, 1994.
13. ויניקוט ד.ו., מושגים בני-זמננו על התפתחות המתבגר והשלכותיהם. על החינוך הגבוה. בתוך: מושק ומציאות. תל-אביב, עם עובד, 1971
14. ויניקוט ד.ג., לצלוח את ה'מצברוח', בתוך: חסך ועבריינות. תל-אביב, תולעת ספרים, 2014.
15. Zinner J., Shapiro R., Projective identification as a mode of perception and behaviour in families and adolescents. *Int. J. Psychoanal.*, 1972.
16. Shields R., Mutative confusion at adolescence. *Adolescent Psychiatry*, 3: 372, 1973.
17. Ammaniti M., Transformations of the self in adolescence. *Rivista Psicoanal.*, 34: 798-820, 1988.
18. גביעון י., פכלר ע., כשהתנהגות אובדנית חודרת את המרחב הטיפולי – על הטיפול בבני נוער המאיימים להתאבד. שיחות, ל"ג(2): 135-145, 2019.
19. אוגדן ת.ה., מרחב פוטנציאלי, מצע הנפש. תל-אביב, תולעת ספרים, 2003
20. אוגדן ת.ה., היחסים האדיפליים המעבריים בהתפתחות נשית. בתוך: הקצה הפרימיטיבי של החוויה. תל-אביב, עם עובד, 2008.
21. אוגדן ת.ה., על סף תסביך אדיפוס הגברי. בתוך: הקצה הפרימיטיבי של החוויה. תל-אביב, עם עובד, 2008.
22. ויניקוט ד.ו., משחק ומציאות – מושגים בני-זמננו על התפתחות המתבגר והשלכותיהם על החינוך הגבוה. בתוך: משחק ומציאות. תל-אביב, עם עובד, 1995.
23. Kegan R., *The evolving self*. Cambridge, Ma, Harvard Univ. Press, 1982.
24. Stern D.N., *The motherhood constellation: a unified view of parent-infant psychotherapy*. New York, Basic Books, 1995.
25. ברילב-אליאלי ר., הרהורים על הורות או חדר הילדים הסגור – פנטזיה משלימה לסצינה הפרימריית. ירושלים, מכון סאמיט, 2000.
26. Novick K.K., Novick J., Concurrent work with parents of adolescent patients. *Psychoanal. Study Child*, 67: 103-136, 2013.
27. Winnicott D.W., Communicating and not communicating leading to study of certain opposites. In: *The maturational processes and facilitating environment*. New York, Int. Univ. Press, 1963.
28. אהרוני ח., לקרוא בחושך – מחשבות על צמיחה, ידיעה וסודות. שיחות, כ"ג: 124-137, 2009.
29. אהרוני ח., סוד כמוס: בין אוון קשבת לנפש מכילה. שיחות, י"ט(2): 2005, 159-152
30. טריאסט י., על הפונקציה ההורית של המטפל במתבגרים. בתוך: הורים, הורות ומתבגרים. עמ' 31-49, לקט הרצאות מיום עיון, ירושלים, מכון סאמיט, 2000.
31. O'neil M., Confidentiality, privacy, and the facilitating role of psychoanalytic organizations. *Int. J. Psychoanal.*, 88(3): 2007.

שני, וגם בין הנאמנות להורה ובין רצון להקל על מצוקתם הנפשית. מצבים אלה של המתבגר מאתגרים גם את עבודת המטפל, שנדרש להתמודד עם דילמות אתיות, כשעליו לאזן בין רווחת המתבגר לצורכי ההורים ולמימוש עצמם. במצבים בהם סודות הם ביטוי מרכזי לאי-תפקוד משפחתי, המטפלים צריכים לבדוק האם עבודה עם ההורים תועיל או תפגע במתבגר ובהתקדמותו.

יש כמה מצבים שעבודה עם הורים אינה מומלצת ואף עשויה להזיק למתבגר. למשל, כשמעורבים נושאי ניצול והתעללות. עירוב ההורים בטיפול במצב זה עלול להחמיר ולסכן עוד יותר את המתבגר. גם במצבים בהם ההורים מתנגדים להכיר בחלקם בקשיי המתבגר ו/או נוטים להתמיד לראותו האשם המרכזי בקושי ביחסים, מעורבותם עלולה להכשיל את הטיפול במקום לקדמו. על המטפלים להעריך היטב האם היתרונות הפוטנציאליים של מעורבות ההורים עולים על הסיכונים, ועליהם לשקול את טובת המתבגר בקביעה זו.

ולבסוף, אחד הקשיים והאתגרים בטיפול במתבגרים הוא מידת היענותם לטיפול. מתבגרים רבים מופנים לטיפול, אך מסרבים להגיע ו/או מגיעים מכורח ומתקשים ליצור ברית טיפולית. במצבים אלה יש חשיבות רבה לעבוד עם ההורים, כי ככול שהתפקוד ההורי משתפר, כך עולה האפשרות שהמתבגר יהיה נכון יותר לעבור תהליך בעצמו (28).

התייחסתי במאמר לאותו מפגש מיוחד ומורכב בין 'שני פרוזדורים': האחד – של המתבגר הנמצא במעבר בין ילדות לבגרות. בשני – נמצא ההורה המתבונן בשינוי שעובר ילדו ובאמצעותו עתיד גם הוא להשתנות. במפגש בין שני הפרוזדורים נוצר חיבור מאפשר ומגדל שיוביל את שניהם למקום מוכר וחדש בו-זמנית, ושטמונה בו אפשרות מרגשת להגיע לחוף מבטחים.

ספרות :

1. שייקספיר ו., מחזות. כרך 6, עמ' 1251. תל-אביב, ספריית הפועלים, הקיבוץ המאוחד, 1963.
2. ויניקוט ד.ג., הנוער לא ינום ולא יישן. בתוך: חסך ועבריינות. תל-אביב, תולעת ספרים, 2014.
3. Freud A., Adolescence. *Psychoanal. Study Child.*, 13: 255-278, 1958
4. Mahler M., *On human symbiosis and vicissitudes of individuation*. New York, Int. Univ. Press, 1968.
5. Blos P., *The second individuation process of adolescence*. *Psychoanal. Study Child.*, 22: 162-186, 1967.
6. Doctors S.R., Attachment-individuation: clinical notes toward a reconsideration of "adolescent turmoil". *Psychoanal., Self and Context*, 12(4): 386-397, 2017. DOI: 10.1080/2472003.8.2017.1352327,2017
7. Marohn R., A re-examination of Peter Blos's concept of prolonged adolescence. In: A. Esman (Ed.), *Adolescent psychiatry*. vol. 23, pp. 3-20, Hillsdale, NJ, The Analytic Press, 1998.
8. Offer D., Offer J., *From teenage to young manhood*. New York, Basic Books, 1975.